

**Wojciech Bąbała, Monika Kuniewicz
Ewelina Pióro, Katarzyna Ryczkowska
Anna Wielgosz**

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach
Wydział Nauk Ekonomicznych i Prawnych

Pojęcie i istota samorządu lokalnego¹ The concept and essence of local government

Wstęp

Poniższy referat przybliży istotę samorządu lokalnego w Polsce. Pierwsza część opracowania przedstawia pojęcie samorządu terytorialnego w oparciu o przepisy Konstytucji RP, Europejskiej Karty Samorządu Lokalnego z dnia 15 października 1985 roku oraz na podstawie ustawy o samorządzie gminnym z dnia 8 marca 1990 roku i ustawy o samorządzie powiatowym z dnia czerwca 1998 roku. W dalszej części pracy opisano najważniejsze zagadnienia dotyczące struktury gminy i powiatu, będących szczeblami samorządu lokalnego.

Pojęcie samorządu

Samorząd terytorialny w Polsce ma długą tradycję. Został utworzony po odzyskaniu niepodległości w 1918 r. i do wybuchu II wojny światowej (po zreorganizowaniu w 1933 r.) istniał na szczeblu gminy. Zlikwidowany w 1950 r. został po długiej przerwie przywrócony 8 marca 1990 r. ustawą o samorządzie terytorialnym (obecnie: o samorządzie gminnym). Drugą ustawą stanowiącą jego podstawę prawną jest ustawa z 24 lipca 1998 r. o wprowadzeniu zasadniczego trójstopniowego podziału terytorialnego państwa (na gminy, powiaty i województwa). Dnia 1 stycznia 1999 r. nastąpiło rozszerzenie samorządu terytorialnego na nowo utworzone jednostki podziału terytorialnego - powiaty i województwa.

Zgodnie z art. 15 ust. 1, ustrój terytorialny RP zapewnia decentralizację władzy publicznej. Z kolei art. 16 ust. 2 mówi: „Samorząd terytorialny uczestniczy w sprawowaniu władzy publicznej. Przysługującą mu w ramach

¹ Artykuł napisany pod opieką naukową mgr. Jana Izdebskiego.

ustaw istotną część zadań publicznych samorząd wykonuje w imieniu własnym i na własną odpowiedzialność².

Pojęcie samorząd, a w szczególności samorząd terytorialny, było już niejednokrotnie definiowane. Mimo to nie jest nadal rozumiane jednolicie.

Samorząd terytorialny jest tworzoną na mocy prawa wspólnotą mieszkańców danego regionu, która samodzielnie realizuje działania wynikające z potrzeb jej mieszkańców na danym terenie³. Jest on ograniczony prawnie w swoich działaniach przez ustawy oraz znajduje się pod nadzorem administracji rządowej.

Samorząd w znaczeniu prawnym (korporacyjnym) – rozumiany jest jako wykonywanie zadań administracji publicznej w sposób zdecydowany i na własną odpowiedzialność przez odrębne w stosunku do państwa podmioty, które nie są w zakresie wykonywania swoich zadań poddane żadnej ingerencji państwowej.

Disponuje on pewną dozą autonomii i swojej niezależności może bronić przed niezawisłymi sądami w przypadku wystąpienia konfliktu z nadzorującą administracją państwową. Niezależność tą wyraża przesunięcie kompetencji państwa na danym terenie w określonych kwestiach do grupy, której te sprawy najbardziej dotyczą. Poziomą autonomii samorządu terytorialnego często waha się w zależności od systemu politycznego danego kraju.

Zygmunt Niewiadomski określa samorząd jako wyodrębniony w strukturze państwa, powstały z mocy prawa, związek lokalnego społeczeństwa powoływany do samodzielnego wykonywania administracji publicznej, wyposażony w materialne środki umożliwiające realizację nałożonych nań zadań. Dla Michała Kuleszy zaś celem działalności władzy lokalnej jest identyfikacja i organizowanie zaspokojenia zbiorowych potrzeb miejscowej ludności.

Eugeniusz Ochendowski do zalet istnienia samorządu lokalnego zalicza:

1. Zbliżenie podmiotu decydującego do załatwianej sprawy.
2. Większą przejrzystość, która prowadzi do szybszego i lepszego poznawania wad i źródeł.
3. Zwiększenie poczucia odpowiedzialności.
4. Zwiększenie potencjału wprowadzania nowości.

Zbigniew Leoński wskazuje na wady i niebezpieczeństwa wynikające z funkcjonowania samorządu lokalnego, zalicza do nich:

1. Możliwość preferowania interesów lokalnych ponad interesy ogólne państwa.
2. Brak spójności aparatu państwowego.
3. Nieefektywność wprowadzania pewnych rozwiązań na niższych szczeblach⁴.

² Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483.

³ Dz.U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1591 z późn. zm.

⁴ J. Wojnicki, *Samorząd lokalny w Polsce i Europie*, Pułtusk 2008, s. 28-29.

Koncepcja samorządu lokalnego według Europejskiej Karty Samorządu Lokalnego

Według art. 1 § 1 EKSL, samorząd lokalny oznacza prawo i zdolność społeczności lokalnych, w granicach określonych prawem, do kierowania i zarządzania zasadniczą częścią spraw publicznych na ich własną odpowiedzialność i w interesie ich mieszkańców.

Natomiast § 2 wspomnianego artykułu mówi, iż prawo to jest realizowane przez rady lub zgromadzenia, w których skład wchodzi członkowie wybierani w wyborach wolnych, tajnych, równych, bezpośrednich i powszechnych i które mogą dysponować organami wykonawczymi im podlegającymi. Przepis ten nie wyklucza możliwości odwołania się do zgromadzeń obywateli, referendum lub każdej innej formy bezpośredniego uczestnictwa obywateli, jeśli ustawa dopuszcza takie rozwiązanie⁵.

W literaturze wymienia się pięć zasad funkcjonowania samorządności lokalnej:

1. **Zasada pomocniczości** (subsydiarności) oznacza w systemie administracji publicznej, iż zadania powinny być realizowane na najniższym poziomie przy zapewnieniu środków proporcjonalnych do osiągnięcia zamierzonego celu. W tym sensie podstawową rolę w systemie administracji państwowej powinien odgrywać samorząd lokalny, a w jego strukturach gmina.
2. **Zasada decentralizacji władzy publicznej** – zobowiązując do decentralizacji władzy publicznej ustawodawca zobowiązuje zarazem do utworzenia terenowych struktur jej wykonywania. Decentralizacja przejawia się w możliwości sprawowania funkcji administracji publicznej nie tylko przez administrację rządową, ale również przez samodzielne podmioty, których istnienie i zakres działania określa ustawa. Te samodzielne podmioty nazywamy samorządami. Decentralizacja administracji oznacza wykonywanie zadań publicznych samodzielnie (w imieniu własnym i na własną odpowiedzialność), czego przejawem jest posiadanie podmiotowości publicznoprawnej (odrębnej od państwa) oraz osobowości prawnej (umożliwiającej samodzielne występowanie w stosunkach cywilnoprawnych).
3. **Zasada samodzielności** oznacza, że samorząd lokalny samodzielnie realizuje przekazane zadania publiczne (własne i zalecane) w imieniu własnym i na własną odpowiedzialność w granicach obowiązującego prawa.
4. **Zasada demokracji przedstawicielskiej** – ustawodawca dopuszczając formy demokracji bezpośredniej np. referendum lokalne nie traktuje jej jako zasady w realizacji zadań publicznych przez samorząd. Jako zasadę przyjmuje zaś demokrację przedstawicielską (pośrednią).

⁵ Dz.U. 1994 nr 124 poz. 607.

5. **Zasadę wolności zrzeszania** gwarantuje Konstytucja RP. Ta zasada zapewnia możliwość przystępowania do międzynarodowych zrzeszeń społeczności lokalnych i regionalnych oraz współpracę ze społecznościami lokalnymi i regionalnymi innych krajów⁶.

Podmiot samorządu

Podmiot samorządu tworzy społeczność lokalna zamieszkała na danym terenie, zorganizowana w terytorialny związek samorządowy (art. 16 ust. 1). A zatem województwo, powiat, gmina są traktowane jako związek mieszkańców danego obszaru – korporację terenową.

W art. 16 Konstytucji zdefiniowano wspólnotę samorządową, którą z mocy prawa tworzy „ogół mieszkańców jednostek zasadniczego podziału terytorialnego”⁷. Należy zatem przyjąć, iż w skład danej wspólnoty wchodzi nie tylko obywatele, ale również cudzoziemcy i bezpaństwowcy.

Konstytucja w art. 165 ust. 1 przyznaje jednostkom samorządu terytorialnego osobowość prawną. Oznacza to, że jego jednostki są podmiotami praw zarówno prywatnych (cywilnych) jak i publicznych (administracyjnych). „Osobowość prawna jednostki samorządu terytorialnego odzwierciedla status tej jednostki jako podmiotu wyposażonego w określone prawa podmiotowe. Jednocześnie to właśnie dzięki tym prawom podmiotowym powstaje pewna sfera samorządności jednostki samorządu terytorialnego”⁸.

Przedmiot samorządu

Przedmiotem samorządu terytorialnego jest administracja publiczna wykonywana na określonym obszarze i w prawem określonym zakresie.

Konstytucja RP przewiduje w art. 166 wykonywanie przez JST zadań publicznych służących zaspokajaniu potrzeb wspólnoty samorządowej jako zadań własnych. Ponadto konstytucja wyróżnia zadania zlecone, tj. przewiduje możliwość ustawowego zlecenia jednostkom samorządu terytorialnego innych zadań jeśli wynika to z uzasadnionych potrzeb państwa. Regulacji ustawowej podlega tryb przekazywania i sposób wykonywania tych zadań. Rozróżnienie to jest wynikiem spotkania się samorządowej podmiotowości gminy z jednej strony i powierzonej (zleconej) działalności w imieniu administracji rządowej z drugiej strony. Ustawodawca nie przeciwstawia sobie jednego i drugiego rodzaju zadań, lecz wprowadza pojęcie administracji publicznej dzieląc ją na rządową i samorządową.

Spory kompetencyjne między organami samorządu terytorialnego i administracji rządowej rozstrzygają sądy administracyjne.

⁶ J. Wojnicki, *Samorząd lokalny w Polsce i Europie*, Pułtusk 2008, s. 32-33.

⁷ Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483.

⁸ A. Błaś, *Konstytucje Rzeczypospolitej oraz komentarz do Konstytucji RP z 1997 roku*, Wrocław 1998, s. 258.

Struktura i zadania samorządu gminy i powiatu

Gmina

Gmina to prawnie zorganizowany terytorialny związek osób określony w ustawie o samorządzie gminnym jako wspólnota samorządowa. Jest podstawowym ogniwem samorządu terytorialnego w Polsce (art. 164 ust. 1)⁹; samorząd terytorialny na szczeblu gminy musi istnieć. Gmina jest w strukturze państwa wyodrębnionym podmiotem prawa i bierze udział w sprawowaniu władzy publicznej (administracji publicznej).

Organy gminy. Konstytucja RP z 1997 roku, w art. 169 ust. 1 stanowi, iż „jednostki samorządu terytorialnego wykonują swoje zadania za pośrednictwem organów stanowiących i wykonawczych”¹⁰. Ustawa o samorządzie gminnym aktualnie do organów gminy zalicza radę gminy i wójta (burmistrza, prezydenta miasta). Działalność organów gminy jest jawna. Ograniczenia jawności mogą wynikać wyłącznie z ustawy. Zasady dostępu do dokumentów i korzystania z nich określa statut gminy (art. 11 b).

Rada gminy. Rada gminy jest organem stanowiącym i kontrolnym w gminie, który może rozstrzygać o wszystkich sprawach pozostających w zakresie działania gminy, a niezastrzeżonych dla referendum. Jeżeli siedziba rady gminy znajduje się w mieście położonym na terytorium tej gminy, rada nosi nazwę rady miejskiej.

Kadencja rady gminy trwa 4 lata, licząc od dnia wyboru. Rozwiązanie to zgodne jest z dotychczasową praktyką, lecz nie jest wolne od niebezpieczeństw, szczególnie obecnie w okresie nasilonej walki politycznej wielu partii. Może także dojść do sytuacji, że do rad gmin zostaną powołani ludzie nieposiadający doświadczenia w zarządzaniu sprawami lokalnymi. Wówczas pierwszy okres nowej kadencji może okazać się niezbędny do nauki form i sposób samorządowego sprawowania władzy.

Na czele rady gminy stoi przewodniczący. Rada gminy wybiera ze swojego grona przewodniczącego i od 1 do 3 wiceprzewodniczących bezwzględną większością głosów, co najmniej połowy ustawowego składu rady, w głosowaniu tajnym. Zadaniem przewodniczącego jest wyłącznie organizowanie pracy rady oraz prowadzenie obrad rady. Przewodniczący może wyznaczyć do wykonywania swoich zadań wiceprzewodniczącego.

W przypadku rezygnacji przewodniczącego rada podejmuje uchwałę w sprawie przyjęcia tej rezygnacji nie później niż w ciągu 1 miesiąca od dnia złożenia rezygnacji. Niepodjęcie uchwały w ciągu 1 miesiąca od dnia złożenia rezygnacji przez przewodniczącego jest równoznaczne z przyjęciem rezygnacji przez radę gminy z upływem ostatniego dnia miesiąca, w którym powinna być podjęta uchwała

Wójt (burmistrz, prezydent miasta) jest monokratycznym organem gminy. Ustawa z dnia 20 czerwca 2002 r. o bezpośrednim wyborze wójta, burmistrza i prezydenta miasta wprowadziła istotne zmiany w przepisach do-

⁹ Dz.U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1591 z późn. zm.

¹⁰ Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483.

tyczących ustroju gminy. Kolegialny zarząd jako organ wykonawczy gminy, wyłaniany w drodze wyborów dokonywanego przez organ stanowiący – radę, zastąpiony został wybieranym bezpośrednio przez mieszkańców gminy wójtem, burmistrzem lub prezydentem miasta. Organem wykonawczym jest zatem w obecnym stanie prawnym monokratycznym wójt, burmistrz lub prezydent miasta.

Wójt jest wybierany w powszechnych, równych bezpośrednich wyborach w głosowaniu tajnym. Prawo wybieralności (bierne prawo wyborcze) ma każdy obywatel polski posiadający prawo wybieralności do rady gminy, który najpóźniej w dniu głosowania kończy 25 lat. Kandydat na wójta inaczej niż kandydat na radnego nie musi stale zamieszkiwać na obszarze gminy, w której kandyduje. Nie może jednak kandydować na wójta w innej gminie. Prawo zgłaszania kandydatów na stanowisko wójta mają partie polityczne i ich koalicje, stowarzyszenia i organizacje społeczne, a także sami wyborcy.

Organy wewnętrzne rady gminy – komisje

Ustawa o samorządzie gminnym z 8 marca 1990 roku poświęciła komisjom jedynie jeden artykuł (21). Z tego należy wnosić, iż wszystkie szczegółowe kwestie dotyczące organizacji funkcjonowania i zadań komisji określać będzie statut gminy.

Komisje są organami o charakterze pomocniczym. Mogą, ale nie muszą być powoływane. O celowości ich powoływania decyduje rada gminy ustalając równocześnie przedmiot działania i skład osobowy komisji.

Rada może powoływać komisje:

- stałe - działające przez cały okres kadencji rady;
- doraźne - w celu rozwiązywania określonych zadań wykraczających poza zakres działania stałych komisji.

Szczególną pozycję posiada komisja rewizyjna. W skład komisji rewizyjnej wchodzi wyłącznie radni, w tym przedstawiciele wszystkich klubów z wyjątkiem radnych pełniących funkcję przewodniczącego lub wiceprzewodniczącego rady gminy. Komisja rewizyjna ma szczególne zadania: wykonuje zleczone przez radę kontrole, w tym zwłaszcza organu wykonawczego, gminnych jednostek organizacyjnych oraz jednostek pomocniczych gminy; opiniuje wykonywanie budżetu i występuje z wnioskiem do rady gminy w sprawie udzielenia lub nieudzielenia absolutorium wójtowi; udziela również innych opinii. Zasady i tryb działania komisji rewizyjnych określa statut gminy.

Komisje powinny być organami fachowymi mającymi służyć radzie pomocą przy wykonywaniu jej zadań, np. przez opiniowanie projektów uchwał przygotowanych przez wójta. Komisje podlegają radzie gminy, przedkładają jej plan pracy oraz sprawozdania z działalności. W posiedzeniach komisji mogą uczestniczyć radni niebędący jej członkami. Mogą oni zabierać głos w dyskusji i składać wnioski bez prawa udziału w głosowaniu.

Zadania gminy

Zadania gminy są opisane przez ustawodawców bardzo szeroko. Do zadań gminy należą właściwie wszystkie sprawy publiczne o znaczeniu lokalnym, jeżeli nie zostały zastrzeżone w drodze ustawy na rzecz innych podmiotów, np. powiatu lub administracji rządowej.

Do zadań gminy należą cztery kategorie spraw:

- infrastruktura techniczna (drogi, wodociągi, komunikacja publiczna);
- infrastruktura społeczna (szkoły, ochrona zdrowia, opieka społeczna);
- ochrona i bezpieczeństwo publiczne (ochrona przeciwpożarowa, bezpieczeństwo sanitarne);
- ład przestrzenny i ekologiczny (gospodarka terenami, ochrona środowiska).

Zadania własne. Ustawodawca podzielił zadania gminy na dwie grupy: zadania fakultatywne i obligatoryjne. Powodem wyodrębnienia zadań obowiązkowych jest konieczność zagwarantowania społecznościom lokalnym pewnych świadczeń na poziomie minimalnym.

Oprócz zadań własnych jednostki samorządu lokalnego realizują zadania zlecone przez administracją rządową w drodze ustawy i są to zadania obligatoryjne np. sprawy stanu cywilnego, spisu powszechnego, przeprowadzanie wyborów do Sejmu i Senatu, wyborów Prezydenta RP. Nad realizacją tych zadań nadzór sprawuje administracja rządowa.

Gmina może podejmować również zadania na podstawie porozumienia administracyjnego i cywilnoprawnego zawartego z organami administracji rządowej. Strona rządowa zapewnia środki finansowe na realizację zadań przekazanych samorządom lokalnym.

Powiat

Powiat stanowi lokalną wspólnotę samorządową oraz odpowiednie terytorium. Ustawa o samorządzie powiatowym ustanawia dwie kategorie powiatów. Potocznie stosuje się często terminy powiat ziemski i powiat grodzki. Rozróżnienie takie nie znajduje jednak podstaw w ustawie o samorządzie powiatowym. Powiat to zasadnicza jednostka podziału terytorialnego obejmująca całe obszary graniczących ze sobą gmin (powiat ziemski) lub cały obszar miasta (miasto na prawach powiatu).

Organy powiatu

Ustawa o samorządzie powiatowym do organów powiatów zalicza: radę powiatu i zarząd powiatu (art. 8 ust. 2)¹¹. Analogicznie jak w gminie działalność organów powiatu jest jawna. Ograniczenia jawności mogą wynikać wyłącznie z ustawy.

¹¹ Dz.U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1592 z późn. zm.

Rada powiatu jest organem stanowiącym i kontrolnym powiatu. Jako organ stanowiący może na podstawie upoważnień ustawowych podejmować uchwały prawnie wiążące ich adresatów. Adresatami uchwał mogą być mieszkańcy powiatu, organy powiatu bądź też inne podmioty działające na terenie powiatu.

Do wyłącznej właściwości rady powiatu należy m.in.:

1. Stanowienie aktów prawa miejscowego, w tym statutu powiatu.
2. Uchwalanie budżetu powiatu.
3. Zaciąganie długoterminowych pożyczek i kredytów.
4. Podejmowanie uchwał w sprawach wysokości podatków i opłat w granicach określonych ustawami.
5. Podejmowanie uchwał w sprawie przyjęcia zadań z zakresu administracji rządowej oraz w sprawie powierzenia prowadzenia zadań publicznych gminom lub województwu.

Jako organ kontrolny rada powiatu może kontrolować działalność zarządu oraz powiatowych jednostek organizacyjnych.

Kadencja rady trwa 4 lata licząc od dnia wyborów. Uchwały rady powiatu zapadają zwykłą większością głosów w obecności co najmniej połowy ustawowego składu rady w głosowaniu jawnym, chyba że przepisy ustawy nakazują głosowanie tajne (np. art. 31 ust. 3 – głosowanie w sprawie odwołania zarządu powiatu lub poszczególnych jego członków). Ustawa o samorządzie powiatowym nie przyznała przewodniczącemu rady prawa do zastrzegania wyniku głosowania w przypadku równej liczby głosów. W razie wystąpienia równej liczby głosów za i przeciw głosowanie należy powtórzyć.

Zarząd powiatu. Zarząd jest kolegialnym organem wykonawczym powiatu. W skład zarządu powiatu wchodzi starosta jako jego przewodniczący, wicestarosta i pozostali członkowie.

Członkostwa w zarządzie powiatu nie można łączyć z członkostwem w organie innej jednostki samorządu terytorialnego, mandatem posła albo senatora oraz z zatrudnieniem w administracji rządowej¹². Rozwiązanie to ma stanowić gwarancję samorządowości organów powiatu poprzez zminimalizowanie wpływów personalnych ze strony administracji rządowej oraz innych jednostek samorządowych.

Rada powiatu wybiera starostę oraz na jego wniosek pozostałych członków zarządu powiatu w liczbie od 3 do 5 osób (w tym starostę i wicestarostę), w ciągu 3 miesięcy od dnia ogłoszenia wyników wyborów przez właściwy organ wyborczy. Wyboru dokonuje się bezwzględną większością głosów ustawowego składu rady, w głosowaniu tajnym.

Starosta. Zadania starosty określa w sposób generalny art. 34 ust. 1 u.o.s.p.¹³ Starosta nie jest organem powiatu. Starosta organizuje pracę zarządu powiatu i starostwa powiatowego, kieruje bieżącymi sprawami powiatu oraz reprezentuje powiat na zewnątrz.

Do zadań starosty w zakresie organizowania pracy zarządu powiatu należy w szczególności:

¹² B. Dolnicki, *Samorząd terytorialny*, Warszawa 2009, s. 114.

¹³ Dz.U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1592 z późn. zm.

1. Przygotowanie projektu porządku obrad zarządu;
2. Określenie czasu i miejsca posiedzenia zarządu;
3. Przygotowywanie materiałów do projektowanego porządku obrad;
4. Zapewnienie obsługi posiedzenia zarządu;
5. Zwolywanie posiedzeń zarządu;
6. Przewodniczenie obradom zarządu;

Ponadto starosta opracowuje plan operacyjny ochrony przed powodzią oraz ogłasza i odwołuje pogotowie i alarm przeciwpowodziowy, a także w przypadku wprowadzenia stanu klęski żywiołowej działa on na zasadach określonych w odrębnych przepisach.

Uprawnienie starosty do kierowania bieżącymi sprawami powiatu nie zostało w ustawie bliżej określone stąd w doktrynie zgłaszano postulat, aby te sprawy w miarę dokładnie określić w statucie powiatu.

Starosta jest kierownikiem starostwa powiatowego oraz zwierzchnikiem służbowym pracowników starostwa i kierowników jednostek organizacyjnych powiatu oraz zwierzchnikiem powiatowych służb, inspekcji i straży¹⁴.

Zadania powiatu

Ustawodawca tworząc powiaty przyjął założenia, iż spełniają one funkcję uzupełniającą w stosunku do gminy. Ich funkcja obejmuje wykonywanie zadań publicznych lokalnych, którym pojedyncze gminy nie podołają. Podstawową funkcją powiatu jest wypełnianie zadań o charakterze ponadgminnym. Powiat stał się jednostką uzupełniającą w stosunku do gminy. Powiat posiadający większy potencjał gospodarczy, finansowy i społeczny jest w stanie podołać samodzielnemu wykonywaniu zadań o wyższym stopniu skomplikowania czy specjalizacji niż gminy.

Do zadań powiatu można zaliczyć:

- ponadpodstawową infrastrukturę społeczną (prowadzenie szpitali, domów opieki społecznej);
- ponadpodstawową infrastrukturę techniczną (drogi publiczne ponadgminne);
- porządek publiczny i bezpieczeństwo obywateli w wymiarze ponadgminnym (ochrona przeciwpożarowa, nadzór budowlany);
- ochrona środowiska i zagospodarowanie przestrzenne w wymiarze ponadgminnym (gospodarka nieruchomościami);
- - działalność organizatorską zmierzającą do rozwiązywania lokalnych problemów (bezrobocie, wspieranie osób niepełnosprawnych, ochrona praw konsumenta)¹⁵.

¹⁴ B. Dolnicki, *Samorząd terytorialny*, Warszawa 2009, s. 116-117.

¹⁵ J. Wojnicki, *Samorząd lokalny w Polsce i Europie*, Pułtusk 2008, s. 67.

Bibliografia

- Błaś A., *Konstytucje Rzeczypospolitej oraz komentarz do Konstytucji RP z 1997 r.*, Wrocław 1998.
- Dolnicki B., *Samorząd terytorialny*, Warszawa 2009.
- Europejska Karta Samorządu Lokalnego z dnia 15 października 1985 r. (Dz.U. 1994 Nr 124, poz. 607).
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997 Nr 78, poz. 483).
- Ustawa o samorządzie gminnym z dnia 8 marca 1990 r. (Dz.U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1591 z późn. zm.).
- Ustawa o samorządzie powiatowym z dnia 5 czerwca 1998 r. (Dz.U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1592 z późn. zm.).
- Wojnicki J., *Samorząd lokalny w Polsce i Europie*, Pułtusk 2008.